

Καινοφανείς Θεολογικές απόψεις ενόψει των Διαλόγων

του (μακαριστού πλέον) Πανοσιολογιωτάτου Αρχιμανδρίτου **π. Γεωργίου Καψάνη**,
Καθηγουμένου της Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους

Η στασιμότητα στην εξέλιξη των Θεολογικών Διαλόγων δεν σημαίνει αδράνεια από πλευράς των θεολόγων που οραματίζονται μία οικουμενιστική - συγκρητιστική ενότητα του Χριστιανικού κόσμου. Φαίνεται ότι κάποιοι θεολόγοι εργάζονται για να δημιουργήσουν τις θεολογικές γραμμές, στις οποίες θα ήθελαν να ωθήσουν τις συνοδικές διαδικασίες των Ιεραρχιών των Αγιωτάτων Ορθοδόξων Εκκλησιών ή ενδεχομένως και μιας μελλούσης πανορθόδοξου συνόδου. Εργάζονται, ώστε το έργο τους να αποτελέσει τις προτάσεις η το περιεχόμενο των “φακέλων” που θα προωθηθούν ως υλικό για την συνοδική απόφαση. Η εργασία τους ενίοτε έχει ακαδημαϊκό χαρακτήρα, άλλοτε όμως αποτελεί την ολοκλήρωση του έργου ειδικών εκκλησιαστικών επιτροπών.

Αναγγέλλεται νέα ώθηση στους διαχριστιανικούς διαλόγους μετά την εκλογή του νέου Πάπα της Ρώμης (Βενεδίκτου 16ου). **Η ανθρωπότητα εξ άλλου δέχεται πιέσεις να προχωρήσει σε μορφές παγκοσμιοποιήσεως, μία από τις οποίες είναι η θρησκευτική ενοποίηση, που στον Χριστιανικό κόσμο εννοείται ως παγχριστιανική ενότητα.**

Η δογματική συνείδησις του πληρώματος της Εκκλησίας δεν συμφωνεί με θεολογικές προτάσεις που παρακάμπτουν την διαχρονική Πίστι της Εκκλησίας. Στην συνέχεια αναφερόμαστε σε δύο θέματα που τον τελευταίο καιρό προκαλούν την συνείδησί μας, ίσως και άλλων Ορθοδόξων Χριστιανών.

Το πρώτο θέμα αφορά το Filioque, το οποίο απετέλεσε κατά τον 11ον αιώνα την αιτία του σχίσματος Ανατολής και Δύσεως και μέχρι σήμερα μία μόνιμη θεολογική διαφορά. Η πορεία προς την ένωση που επαγγέλλεται ο Θεολογικός Διάλογος Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών απαιτεί επίλυση, εκτός των άλλων θεολογικών διαφορών, και αυτού του ακανθώδους προβλήματος. Στο περιοδικό S.O.P. (τεύχη 294/2005 και 296/2005) παρουσιάζεται η διατριβή του θεολόγου κ. Μιχαήλ Σταύρου, στην οποία ερμηνεύεται το Filioque ως μία άλλη εξίσου ορθόδοξη εκδοχή της περί εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος παρακαταθήκης του Συμβόλου Νικαίας -Κωνσταντινουπόλεως.

Η διατριβή έχει θέμα «Η Τριαδολογική διδασκαλία του Νικηφόρου Βλεμμύδη (1197-1269) –κριτική έκδοσις, μετάφρασις και ερμηνευτικά σχόλια των θεολογικών γραφών». Εγκρίθηκε με βαθμό άριστα στις 8-12-2004 από επιτροπή αποτελούμενη από εκπροσώπους του Πανεπιστημίου της Σορβόνης, του Καθολικού Ινστιτούτου των Παρισίων, του Ορθόδοξου θεολογικού Ινστιτούτου Παρισίων “Άγιος Σέργιος” και του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Η επιτροπή «υπεγράμμισε την σπουδαιότητα αυτής της ογκώδους μελέτης εξ 700 σελίδων που προσφέρει για πρώτη φορά μία πλήρη ανασκόπησι της θεολογικής σκέψεως ενός βυζαντινού μοναχού και σοφού του 13ου αιώνας, που με τις θεολογικές

του συγγραφέα ερεύνησε την υπέρβαση του προβλήματος του Filioque, που ήδη από την εποχή αυτή έθετε σε αντιπαράθεση την Ορθόδοξη θεώρηση της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος προς την λατινική ερμηνεία».

Ο Νικηφόρος Βλεμμύδης, φιλόσοφος και θεολόγος ελάχιστα γνωστός, που όμως έζησε στο περιβάλλον των θεολογικών συζητήσεων με τους Λατίνους των ετών 1234 και 1250, στο θεολογικό του έργο προσπαθεί να συμβιβάσει την εκπόρευση του Πνεύματος εκ μόνου του Πατρός, με το Filioque. Ο κ. Μιχαήλ Σταύρου αν και δεν αρνείται την θεολογία του αγίου Φωτίου και όλων των Πατέρων της Εκκλησίας, που επέμεναν στην «εκ μόνου του Πατρός» εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος, την χαρακτηρίζει ως **φωτιανισμό**, δηλαδή ως διδασκαλία άκαμπτη και χωρίς πληρότητα. Παρουσιάζει τον Νικηφόρο Βλεμμύδη να την συμπληρώνει με μία άγνωστη μέχρι την εποχή του ερμηνεία της διδασκαλίας των Πατέρων της Εκκλησίας και μάλιστα των αγίων Αθανασίου και Γρηγορίου Νύσσης «περί της δια του Υιού αιωνίου εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος», να «επιβεβαιώνει κατά τρόπο παράδοξο ότι το Πνεύμα υπάρχει δια του Υιού χωρίς να έχει την ύπαρξή του εξ αυτού αλλά εκ του Πατρός μόνον και να αναπτύσσει κατά τρόπο πρωτόκουστο στην βυζαντινή θεολογία μία τριαδολογία που αναφέρεται πραγματικά στην σχέση Υιού-Πνεύματος».

Ο κ. Μιχαήλ Σταύρου με την εργασία του επιστρατεύει την συλλογιστική του Νικηφόρου Βλεμμύδη, επιδιώκοντας να προσφέρει έναν τρόπο εξόδου «από το αδιέξοδο της στείρας αντιπαράθεσης μεταξύ της χριστιανικής Ανατολής και Δύσεως γύρω από το θέμα του Filioque». Αποσιωπά την μεταγενέστερη του Βλεμμύδη πλουσιωτάτη πατερική γραμματεία και συνιστά επιστροφή στις «κοινές ενοράσεις (intuitions communes) της χριστιανικής πνευματολογίας των προ-Νικαιανών Πατέρων, των διεσπαρμένων σε Ανατολή και Δύση». Προτείνει σαν τρόπο αναζητήσεως της ενότητας των Χριστιανών την «βαθύτερη διερεύνηση των δογματικών μας πηγών» και την «διαμόρφωση κοινών πλαισίων με τις μεταγενέστερες θεολογικές έννοιες», δηλαδή την χρησιμοποίησι της πρώιμης πατερικής ορολογίας στην υπηρεσία των συγκρητιστικών τάσεων της εποχής μας, θεωρώντας ως δεδομένο ότι «Filioque» και «εκ μόνου του Πατρός» εκπόρευσις του Αγίου Πνεύματος αποτελούν νόμιμες και συμπληρωματικές εκφράσεις της ίδιας Ορθοδόξου Πνευματολογίας.

Πρέπει όμως να παρατηρήσουμε ότι με την όλη προσέγγιση του θέματος από τον Βλεμμύδη, ο οποίος προσπαθεί να δώσει μία αποδεκτή από Ορθοδόξου πλευράς ερμηνεία του Filioque, δημιουργείται σύγχυσις των φυσικών και υποστατικών ιδιωμάτων των θείων Προσώπων της Αγίας Τριάδος, θείας ουσίας και θείων ενεργειών, θεολογίας και οικονομίας. Επιπλέον **εκλογικεύεται το Τριαδικό μυστήριο με την ανεπίτρεπτη είσοδο της ανθρωπίνης λογικής στην ενδοτριαδική ζωή**. Παρερμηνεύονται τα σχετικά πατερικά κείμενα. Η κατά τον συγγραφέα της διατριβής ανακάλυψις της νέας ερμηνευτικής των σχετικών πατερικών χωρίων από τον Βλεμμύδη, δεν είναι παρά μία άλλη εκδοχή των θέσεων της λατινικής διδασκαλίας και των λατινιζόντων θεολόγων της εποχής του, η οποία δεν συνιστά Ορθόδοξη Πνευματολογία.

Το δεύτερο θέμα αφορά τον διάλογο με τους Αντιχαλκηδόνιους. Αυτός ο θεολογικός διάλογος έχει τελειώσει με τα γνωστά πορίσματα (Κοινές Δηλώσεις των ετών 1989, 1990, και Προτάσεις του 1993). Οι επιφυλάξεις πολλών Θεολόγων και εν γένει μεγάλου μέρους του Ορθόδοξου πληρώματος απέναντι στα Πορίσματα αυτά υποχρεώνουν, όσους τα υπερασπίζονται, να επανερμηνεύσουν-διασαφήσουν κάποια ασαφή σημεία τους και να αντικρούσουν τα επιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί εναντίον τους (περιοδ. ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ, τευχ. 647/ 30.4.2005), ώστε τα Πορίσματα να γίνουν αποδεκτά από το πλήρωμα της Εκκλησίας.

Στην προοπτική αυτή κινείται και το πρόσφατο άρθρο του καθηγητού κ. Γεωργίου Δ. Μαρτζέλου, «Ορθοδοξία και αίρεση κατά τον αγ. Ιωάννη το Δαμασκηνό» (περιοδ. ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τομ. 75, τευχ. 2/2004, σελ. 593-609). Η βασική θέση του άρθρου είναι ότι οι Αντιχαλκηδόνιοι έχουν Ορθόδοξο Πίστι, γεγονός το οποίο ονομάζεται **“ιδεολογική Ορθοδοξία”**, παρότι είναι χωρισμένοι από την Εκκλησία από τότε που αρνήθηκαν τον Όρο της Δ Οικουμενικής Συνόδου και έχασαν την “εκκλησιολογική” τους Ορθοδοξία. Έχοντας επομένως την “ιδεολογική” Ορθοδοξία μπορούν να ενωθούν με την Εκκλησία, αν αποδεχθούν τις Οικουμενικές Συνόδους Δ , Ε , ΣΤ και Ζ . Δεν πρέπει να απαιτηθεί από αυτούς να αποκηρύξουν την Χριστολογία τους, γιατί δήθεν είναι απόλυτα σύμφωνη με την Χριστολογία του αγίου Κυρίλλου. Η αποδοχή των Συνόδων θα αποκαταστήσει την “εκκλησιολογική” τους Ορθοδοξία, την οποία και μόνο στερούνται. Στήριγμα για την ανάπτυξη αυτής της απόψεως παρέχει στον κ. Μαρτζέλο η παρερμηνεία του αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού, και συγκεκριμένα του χωρίου «οι προφάσει του εν Χαλκηδόνι συντάγματος του τόπου αποσχίσαντες της ορθόδοξου Εκκλησίας, τα δε άλλα πάντα Ορθόδοξοι υπάρχοντες», ωσάν το «άλλα πάντα» να περιλαμβάνη και την Χριστολογική τους διδασκαλία.

Και διερωτάται κανείς: Μπορούμε, ερμηνεύοντας την έκφραση «τα δε άλλα πάντα ορθόδοξοι υπάρχοντες», να αγνοήσουμε την πλούσια αντιμονοφυσική, αντισεβηριανή, γραμματεία του αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού; Μπορούμε ακόμη περισσότερο να αγνοήσουμε την πλούσια πατερική και συνοδική παράδοσι, η οποία καταλογίζει στους αντιχαλκηδόνιους αιρεσιάρχας αιρετική Χριστολογία; **Και επί τέλους η άρνηση και η πολεμική του δογματικού Όρου της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου δεν σημαίνει δογματική διαφοροποίηση στην Χριστολογία;**

Το θεολογικό τέχνασμα, να θεωρούνται οι Αντιχαλκηδόνιοι “ιδεολογικώς” Ορθόδοξοι και “εκκλησιολογικώς” αιρετικοί, είναι αυτό ακριβώς που περίμεναν οι επιδιώκοντες εσπευσμένες ενώσεις για να ξεπεράσουν το αδιέξοδο, στο οποίο είχαν περιέλθει από την δημοσίευση των Πορισμάτων του Διαλόγου μέχρι σήμερα λόγω της πληθωρικής αμφισβητήσεώς των.

Ελπίζουμε ότι σύντομα θα δημοσιευθεί απάντησις στην θεωρία αυτή, ώστε αι ιεραί Σύνοδοι των Ορθόδοξων Εκκλησιών ή η μέλλουσα σύνοδος, που θα διαχειρισθούν τα συμπεράσματα και τις προτάσεις του Θεολογικού αυτού Διαλόγου να έχουν υπ’ όψιν τους ότι αυτή δεν συμφωνεί με την διαχρονική Πίστι της Εκκλησίας, όπως την ευρίσκουμε καταγεγραμμένη στα κείμενα κορυφαίων Πατέρων της Εκκλησίας και των Οικουμενικών Συνόδων. Σύμφωνα με αυτή την Πίστι, οι αντιχαλκηδόνιοι αιρεσιάρχαι Διόσκορος και Σεβήρος έχουν αιρετική Χριστολογία.

Στην προοπτική επομένως της ενώσεώς τους με την Εκκλησία οι Αντιχαλκηδόνιοι πρέπει να αποκηρύξουν την Χριστολογία αυτή και τους διδασκάλους της, διότι η αποκήρυξή των μαζί με την ομολογία της Ορθοδόξου Πίστεως συνιστούν το δογματικό περιεχόμενο των Οικουμενικών Συνόδων. **Διαφορετικά, με την ψιλή αποδοχή των Συνόδων – χωρίς δηλαδή το δογματικό τους περιεχόμενο – οικοδομούμε μία επίπλαστη ενότητα, άγνωστη στην ιστορία της Εκκλησίας.**

Ο Καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους

+ Αρχιμανδρίτης Γεώργιος

Άγιον Όρος, 6 Αυγούστου 2005